

Категорія справи № 264/3435/18: Цивільні справи (з 01.01.2019); Справи позовного провадження; Справи у спорах, що виникають із сімейних відносин, з них.

Надіслано судом: не визначено. Зареєстровано: 06.09.2020. Оприлюднено: 07.09.2020.

Дата набрання законної сили: 04.09.2020

Номер судового провадження: 61-7352ск20

Верховний
Суд

Постанова

Іменем України

04 вересня 2020 року

м. Київ

справа № 264/3435/18-ц

провадження № 61-7352св20

Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду: Ступак О. В. (суддя-доповідач), Гулейкова І. Ю., Усика Г. І.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_1 ,

відповідач - ОСОБА_2 ,

третя особа - Орган опіки та піклування Маріупольської міської ради,

розглянув у попередньому судовому засіданні у порядку письмового провадження касаційну скаргу представника ОСОБА_2 - ОСОБА_3 на постанову Донецького апеляційного суду від 26 березня 2020 року у складі колегії суддів: Кочегарової Л. М., Попової С. А., Ткаченко Т. Б., та касаційну скаргу ОСОБА_1 на рішення Іллічівського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 27 грудня 2019 року у складі судді Мирошниченко Ю. М., та на постанову Донецького апеляційного суду від 26 березня 2020 року у складі колегії суддів: Кочегарової Л. М., Попової С. А., Ткаченко Т. Б.,

ВСТАНОВИВ:

Короткий зміст позовних вимог і рішень судів

У червні 2018 року ОСОБА_1 звернувся до суду із позовом до ОСОБА_2 , третя особа - Орган опіки та піклування Маріупольської міської ради, про визначення місця проживання дитини, усунення перешкод у вихованні та спілкуванні з дітьми, відібрання дитини та повернення її до місця попереднього проживання, визначення порядку та способу участі батьків у вихованні дітей.

Свої вимоги позивач обґрунтовував тим, що з ОСОБА_4 він перебував у шлюбі, від якого вони мають двох дітей: ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_6 , ІНФОРМАЦІЯ_2 . ОСОБА_7 самовільно забрала дітей і залишила місце спільного проживання. Вона не здійснює належний догляд за дітьми та змінює місце свого проживання, не повідомляючи про це його, чим створює перешкоди у спілкуванні батька з дітьми. Наголошував на тому, що донька ОСОБА_8 є дитиною з інвалідністю, потребує особливого догляду, а відповідач не повідомляє йому про стан здоров'я дитини, не погоджує з ним лікування, тому він побоюється, що мати не приділяє належної уваги лікуванню дитини.

Посилаючись на викладене, ОСОБА_1 просив усунути перешкоди у спілкуванні із ОСОБА_6 ; відібрати у ОСОБА_7 сина ОСОБА_9 та визначити його місце проживання з батьком; визначити способи участі батька у вихованні дочки ОСОБА_8 в порядку частини другої статті 159 СК України, час та місце їх спілкування, а саме: кожної п'ятниці з 16 год 00 хв кожної неділі до 21 год 00 хв, кожної середи з 16 год 00 хв кожного четверга до 10 год 00 хв, на його дні народження та дні народження його близьких родичів, день народження дочки ОСОБА_8 - кожного непарного року, протягом десяти днів щорічно під час його відпустки; визначити способи участі матері у вихованні сина ОСОБА_9 в порядку частини другої статті 159 СК України, час та місце їх спілкування; визнати його порушене право в частині безпосередньої і обґрунтованої участі у лікуванні і реабілітації дочки ОСОБА_8 , яка є інвалідом, у примушенні відповідача до надання йому медичної документації щодо лікування дитини з інвалідністю, у примушенні відповідача до прийняття будь-яких рішень щодо порядку і способів лікування дитини з інвалідністю, виключно за згодою (або, як мінімум - повідомленням) батька дитини.

У серпні 2018 року ОСОБА_7 звернулася до суду із зустрічним позовом до ОСОБА_1 , третя особа - Орган опіки та піклування Маріупольської міської ради, про визначення місця проживання дітей.

Свої вимоги позивач обґрунтувала тим, що подружнє життя з ОСОБА_1 не склалося і наразі вона разом із дітьми проживає за іншою адресою в окремому приватному будинку, який належить їй на праві приватної власності, має достатню кількість грошових коштів для належного утримання та виховання дітей. За час проживання з нею, у дітей склався звичний спосіб життя, дочка ОСОБА_8 проходить реабілітацію. Вважає, що спілкування батька з дітьми перешкоджає їх нормальному розвитку, оскільки позивач є людиною агресивною, схильною до сімейного насильства та вчинення інших правопорушень.

Посилаючись на викладене, ОСОБА_7 просила визначити місце проживання дітей: ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_6 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , з нею.

Рішенням Іллічівського районного суду міста Маріуполя Донецької області від 27 грудня 2019 року, з урахуванням ухвали Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 02 січня 2020 року про виправлення опіски, позов ОСОБА_1

задоволено частково. Визначено такий спосіб участі ОСОБА_1 у вихованні дітей ОСОБА_5 та ОСОБА_6 : побачення без присутності матері: щотижня з 15 години вівторка до 09 години середи; щотижня з 15 години п'ятниці до 20 години суботи; щороку 03 лютого з 10 до 18 години; 18 червня кожного парного року з 10 до 20 години; 10 липня кожного непарного року з 10 до 20 години та спільний відпочинок: щороку протягом 10 днів під час відпустки батька. Зобов'язано ОСОБА_7 надавати ОСОБА_1 на його вимогу інформацію та медичні документи щодо стану здоров'я, необхідності, хід та результати лікування дитини ОСОБА_6 . У задоволенні іншої частини позову відмовлено.

Зустрічний позов ОСОБА_7 задоволено. Визначено місце проживання малолітніх дітей: ОСОБА_5 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та ОСОБА_6 , ІНФОРМАЦІЯ_2 , за місцем проживання матері ОСОБА_7 за адресою: АДРЕСА_1 .

Вирішуючи спір між сторонами, суд першої інстанції виходив із того, що сторони мають позитивні характеристики, бажання утримувати й виховувати дітей, близькі за рівнем матеріально-побутові умови, що є придатними для їх проживання. У справі відсутні докази того, що ОСОБА_7 є неблагонадійною, знаходиться у нестабільному стані (матеріальному, соціальному, психічному тощо), жорстоко поводить з дітьми чи не піклується про них, або що дитину буде поміщено у краще для виховання середовище у разі проживання з батьком. Крім того, у судовому засіданні позивач хоча й не відмовився від сформульованих у позовній заяві вимог, але заявив, що не наполягає на відібранні сина у матері та просив встановити спосіб його участі у вихованні дітей, який відповідав би принципу рівноправ'я батьків у цьому питанні. Син ОСОБА_9 з січня 2018 року проживає за місцем проживання матері, де в нього утворилося стабільне середовище. Очевидно, що передача сина батьку, зміна місця проживання та дошкільного навчального закладу, необхідність адаптації до нового оточення порушить цю стабільність. За таких обставин, відсутні підстави для висновку про те, що відібрання сина у матері та передача його батькові відповідає найкращим інтересам дитини. Попри те, що діти фактично проживають із матір'ю, заперечення батька щодо місця проживання сина та його твердження щодо нездатності матері забезпечити належне виховання дітей дає їй право на звернення до суду за захистом свого права, яке по суті не визнається та оспорується протилежною стороною. Поведінка та претензії колишнього чоловіка створюють для неї умови невизначеності, які мають бути усунуті судом. Позиція ОСОБА_7 , що унеможливило будь-яке особисте спілкування позивача з дітьми, є неприйнятною. Дані про те, що позивач зловживає спиртними напоями або вживає наркотичні засоби, веде аморальний спосіб життя чи жорстоко ставиться до дітей у матеріалах справи відсутні. Необережне керування позивачем транспортним засобом, що призвело до ДТП, унаслідок якого його син отримав подряпини, також не може бути використано як підстава для абсолютного позбавлення його права на спілкування з дітьми. Дійсно, між сторонами склалися гостро неприязні стосунки, на ґрунті яких позивач вдавався до образ та інших проявів психологічного насильства щодо ОСОБА_7 , що може негативно вплинути на дітей. Але це ті обставини, які характеризують міжособистісні відносини батьків і жодним чином не стосуються ставлення кожного з них до своїх дітей. За таких обставин не можна вважати побачення батька з дітьми у присутності матері таким, яке викликано інтересами дітей.

Постановою Донецького апеляційного суду від 26 березня 2020 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Залишаючи без змін рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції виходив із того, що батьки мають рівні права та обов'язки щодо дітей, незалежно від того, чи перебувають вони у шлюбі між собою; усунення батька від спілкування з дітьми не буде сприяти фізичному, інтелектуальному, моральному, культурному, духовному і соціальному розвитку дітей; оскільки мати перешкоджає батькові вільно спілкуватися з дітьми. При цьому, підстав для зміни рішення немає, оскільки суд першої інстанції своїм рішенням обрав відповідний спосіб захисту інтересів позивача і фактично усунув перешкоди ОСОБА_1 у спілкуванні з дітьми, визначив порядок і спосіб участі батька у вихованні дітей, що є ефективним способом захисту прав та законних інтересів позивача. Процесуальні недоліки заяви ОСОБА_1 від 22 серпня 2018 року не є підставою для скасування судового рішення та відмови йому у позові, оскільки наведені обставини не призвели до ухвалення незаконного рішення. Посилання ОСОБА_1 на необхідність зміни рішення суду від 27 грудня 2019 року, з викладенням нових та уточнених вимог до ОСОБА_7 , колегія суддів до уваги не прийняла, оскільки судом першої інстанції ці обставини ні в письмову вигляді, ні в усному порядку не досліджувалися і висновки за цими вимогами у рішенні відсутні. Суд першої інстанції належним чином оцінив висновок органу опіки та піклування від 10 жовтня 2018 року, витяг із протоколу № 19 засідання Кальміуської районної в м. Маріуполі комісії з питань захисту прав дитини при Виконавчому комітеті Маріупольської міської ради від 20 листопада 2018 року та у сукупності з іншими доказами у справі, які характеризують позивача та його відношення до дітей, вважав можливим визначити спосіб і порядок спілкування батька з дітьми у певні дні тижня та у конкретно визначений час без присутності матері. Посилання на фактичне притягнення ОСОБА_1 до адміністративної відповідальності, за наявності даних, що більшість цих обставин пов'язана з неприязними стосунками між позивачем та ОСОБА_7 та взаємними зверненнями до правоохоронних органів; на факт травмування дитини - ОСОБА_5 внаслідок ДТП, учасником якого був ОСОБА_1 , не є підставою для відмови ОСОБА_1 у позові, оскільки він стверджує, що діти йому близькі, він опікується їхнім станом здоров'я, бажає постійно про них турбуватися, бути з ними, приймати участь у їхньому духовному та фізичному розвитку.

Короткий зміст та узагальнюючі доводи касаційних скарг, позиції інших учасників справи

У квітні 2020 року представник ОСОБА_2 - ОСОБА_3 подав до Верховного Суду касаційну скаргу на постанову Донецького апеляційного суду від 26 березня 2020 року, в якій просить скасувати зазначене судове рішення та направити справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, обґрунтовуючи свої вимоги порушенням судом норм процесуального права та неправильним застосуванням норм матеріального права. Вказує на те, що судом апеляційної інстанції необґрунтовано відхилено відвід судді Ткаченко Т. Б., яка приймала участь у розгляді справи щодо ОСОБА_1 про застосування обмежувального припису, та ухвалила рішення про відмову у задоволенні позову ОСОБА_7 . Отже, учасникам справи вже було відомо, яким чином суддя Ткаченко Т. Б. буде оцінювати надані ОСОБА_7 докази у цій справі. Також судді Кочегаровій Л. М. був заявлений відвід, і ці дві заяви, суд розглянув одночасно в одній нарадчій кімнаті. Крім того, залишаючи без розгляду клопотання про призначення судово-психологічної експертизи для визначення, яким чином сімейна ситуація, яка склалася у родині ОСОБА_10 , індивідуально-психологічні особливості батьків, особливості їхньої виховної поведінки впливають на емоційний стан, психічний розвиток та відчуття благополуччя дітей, суд апеляційної інстанції фактично вже вказав свою правову позицію за результатами розгляду апеляційної скарги. Суд, ухвалюючи рішення, вийшов за межі позовних вимог. Суд апеляційної інстанції у порушення вимог статті 382 ЦПК України у постанові не навів мотивів відхилення кожного аргументу. Позивач у судовому засіданні намагався повністю психологічно придрушити як головуючого суддю так і всіх учасників справи постійно наві'язуючи всім свою думку та не даючи можливості заперечити. Суд, встановивши, що ОСОБА_1 був причетним до ДТП у якому одна людина загинула, інша тяжко травмована та пошкоджений автомобіль, не звернув уваги на те, що позивач свої дії розцінює як нещасний випадок та не кається у скоєному, вважає себе невинуватим, але таке відношення до скоєного характеризує його як особу, в якій наявні поверхні емоції та відсутні докори сумління, що на думку адвоката, є ознаками психопатії. ОСОБА_1 не надав доказів того, що ОСОБА_7 чинить йому перешкоди у спілкуванні з дітьми.

У червні 2020 року ОСОБА_1 подав до Верховного Суду касаційну скаргу на постанову Донецького апеляційного суду від 26 березня 2020 року, в якій просить у разі, якщо заявлений ним відвід головуючому судді суду апеляційної інстанції - ОСОБА_11 буде визнаний судом касаційної інстанції як обґрунтований, то постанову потрібно скасувати та направити справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції. У разі, якщо вказаний відвід не буде визнаний судом обґрунтованим, суду касаційної інстанції необхідно змінити рішення суду першої інстанції, шляхом доповнення резолютивної частини таким змістом: «... Визнати наявність перешкоджань з боку матері дітей

відносно виконання батьківських прав та обов'язків ОСОБА_1 по відношенню до малолітніх ОСОБА_5 та ОСОБА_6 », «... Усунути судом перешкоджання з боку матері дітей у частині виконання батьківських прав та обов'язків ОСОБА_1 по відношенню до малолітніх ОСОБА_5 та ОСОБА_6 », «Визнати такий спосіб участі батька у вихованні дітей, малолітніх ОСОБА_5 та ОСОБА_6 : «... побачення без присутності матері: щотижня - з 15 години п'ятниці до 20 години неділі...»; «...Зобов'язати матір дитини надавати ОСОБА_1 на його вимогу інформацію та медичну документацію щодо стану здоров'я малолітнього сина, ОСОБА_5 »; «...Зобов'язати матір дітей узгоджувати із батьком дітей - ОСОБА_1 порядок, спосіб та лікувальні установи, необхідні для лікування дітей - безпосередньо на стадії звернення батьків за лікуванням дітей...», «...Зобов'язати матір дітей узгоджувати із батьком дітей відвідування спортивних секцій, гуртків, закладів дозвілля й розвитку та інших позашкільних закладів малолітніми дітьми ОСОБА_12 та ОСОБА_5 »; «... Зобов'язати матір дітей узгоджувати із батьком дітей порядок відвідування дітьми дитячих садків, шкіл та інших закладів освіти, їх місцезнаходження та адресу...». В іншій частині рішення суду першої інстанції залишити без змін. Скасувати постанову суду апеляційної інстанції у частині відмови у задоволенні апеляційної скарги ОСОБА_1 , залишивши постанову апеляційного суду без змін у частині відмови у задоволенні апеляційної скарги адвоката Довженка В. І. в інтересах ОСОБА_7 .

У касаційній скарзі вказує на те, що він заявив відвід головному судді Кочегаровій Л. М. на стадії апеляційного перегляду цієї цивільної справи. Відвід не був прийнятий апеляційним судом. Це безумовна підстава задля скасування постанови суду апеляційної інстанції та направлення цивільної справи на новий розгляд. Про зобов'язання матері надавати на його вимогу інформацію та медичну документацію щодо стану здоров'я малолітнього сина - навіть не йдеться у рішенні суду першої інстанції. Ця обставина є прямо дискримінуючою як рівного з батьків обсяг його спілкування з дітьми, так і кричуща помилка суду, який матеріально «забув» про необхідність своєчасного доступу батька до відомостей про стан здоров'я та захворювання сина, якого цей же суд залишив проживати із матір'ю, - це вже були наявні підстави для зміни апеляційним судом рішення суду першої інстанції. Суд геть «забув» та не навів у рішенні того факту, що відносно ОСОБА_4) існує кримінальне провадження № 12018050800001747 у Кальміуському відділку поліції м. Маріуполя за статтею 135 КК України - за залишення дітей у небезпеці. З 168 годин, наявних у тижні, суд першої інстанції надав йому на спілкування з дітьми усього 47 годин - майже втричі менше ніж їхній матері.

У липні 2020 року ОСОБА_1 подав відзив на касаційну скаргу представника ОСОБА_2 - ОСОБА_3 .

Відповідно до частини четвертої статті 395 ЦК України до відзиву додаються докази надсилання копій відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи.

Частиною четвертою статті 183 ЦПК України визначено, що суд, встановивши, що письмову заяву (клопотання, заперечення) подано без додержання вимог частини першої або другої цієї статті, повертає її заявнику без розгляду.

До відзиву ОСОБА_1 не додав докази надсилання його копій та доданих до нього документів іншим учасникам справи. У зв'язку з цим Верховний Суд залишає цей відзив без розгляду.

Позиція Верховного Суду

Згідно із частиною другою статті 389 ЦПК України підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Відповідно до статті 401 ЦПК України попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем колегією у складі трьох суддів у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи. Суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.

Вивчивши матеріали справи, перевіrivши доводи касаційної скарги, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду дійшов висновку, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а оскаржуване рішення апеляційного суду - без змін, оскільки його ухвалено з додержанням норм матеріального і процесуального права. Рішення суду апеляційної інстанції відповідає нормам ЦПК України щодо законності та обґрунтованості.

Рішення суду в частині зустрічного позову не оскаржується, а тому судом касаційної інстанції не переглядається.

Встановлені судами обставини

Сторони перебували у шлюбі з 04 червня 2015 року, від якого мають сина ОСОБА_9 , ІНФОРМАЦІЯ_1 , та дочку ОСОБА_8 , ІНФОРМАЦІЯ_2 . Рішенням Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 19 грудня 2018 року шлюб між сторонами розірвано.

У листопаді 2017 року ОСОБА_7 разом із дочкою ОСОБА_8 змінили місце проживання; син ОСОБА_9 залишався з батьком до січня 2018 року; проте наразі проживає з матір'ю ОСОБА_7

ОСОБА_13 є дитиною з інвалідністю, перебуває на диспансерному обліку у педіатра з діагнозом: шунт-залежна гідроцефалія, кістозно-гліозні зміни внаслідок перівентрікулярної лейкомаляції з синдромом рухових порушень.

Згідно з висновком Органу опіки та піклування Маріупольської міської ради від 10 жовтня 2018 року, вважається доцільним визначити місце мешкання малолітніх дітей ОСОБА_9 та ОСОБА_8 з матір'ю та визначити такий порядок спілкування батька з донькою ОСОБА_8 : у вівторок із 17 год 30 хв до 20 год 00 хв щотижня без присутності матері та з 16 години п'ятниці до 20 години суботи за місцем проживання батька без присутності матері.

Аналогічний порядок спілкування ОСОБА_1 із сином встановив Орган опіки та піклування Маріупольської міської ради на засіданні 20 листопада 2018 року.

Із витягу про реєстрацію в Спадковому реєстрі вбачається, що ОСОБА_7 є власником житлового будинку на АДРЕСА_1 , обтяження на який припинено 20 червня 2018 року. За цією ж адресою відповідач зареєстрована.

ОСОБА_1 зареєстрований у квартирі АДРЕСА_2 .

Орган опіки та піклування Маріупольської міської ради обстежив умови проживання у будинку за адресою: АДРЕСА_1 , де відповідач проживає з дітьми і встановив, що у будинку створені умови необхідні для їхнього проживання. Згідно з характеристикою КСН «Лучистий» від 19 вересня 2018 року, відповідач доброзичлива, чуїна, хороша матір, виховує двох дітей.

Із характеристики, наданої вищим навчальним закладом комунальної форми власності «Маріупольський коледж мистецтв» вбачається, що ОСОБА_1, зарекомендував себе як сумлінний, працьовитий та відповідальний працівник. Конфліктних ситуацій не допускає, з підлеглими ввічливий та справедливий. У суспільному житті проявляє ініціативу, користується повагою серед студентів.

На час вирішення спору ОСОБА_1 не працює, перебуває на обліку в Маріупольському центрі зайнятості; 28 жовтня 2019 року подарував своїй матері ОСОБА_14 квартиру АДРЕСА_3, яка належала йому на праві власності.

Нормативно-правове обґрунтування

Під час оцінки доводів касаційної скарги Верховний Суд керується положеннями Конвенції про права дитини, Сімейного кодексу України, Законом України «Про охорону дитинства», а також іншими нормами права.

Згідно з частинами другою, восьмою, дев'ятою, десятою статті 7 СК України сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Згідно зі статтями 18, 27 Конвенції про права дитини держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування. Держави-учасниці визнають право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального і соціального розвитку дитини.

У пункті 1 статті 9 Конвенції про права дитини передбачено, що держави-учасниці забезпечують те, щоб дитина не розлучалася з батьками всупереч їх бажанню, за винятком випадків, коли компетентні органи згідно з судовим рішенням, визначають відповідно до застосовуваного закону і процедур, що таке розлучення необхідне в якнайкращих інтересах дитини. Таке визначення може бути необхідним у тому чи іншому випадку, наприклад, коли батьки жорстоко поведуться з дитиною або не піклуються про неї, або коли батьки проживають роздільно і необхідно прийняти рішення щодо місця проживання дитини.

Згідно з пунктом 3 статті 9 Конвенції про права дитини держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

Відповідно до статті 141 СК України мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

За статтею 153 СК України мати, батько та дитина мають право на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом.

Відповідно до частин першої - третьої статті 157 СК України питання виховання дитини вирішується батьками спільно, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою цієї статті. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і має право на особисте спілкування з нею. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

Згідно зі статтею 158 СК України за заявою матері, батька дитини орган опіки та піклування визначає способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї. Рішення про це орган опіки та піклування постановляє на підставі вивчення умов життя батьків, їхнього ставлення до дитини, інших обставин, що мають істотне значення. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання.

Частинами першою та другою статті 159 СК України передбачено, якщо той із батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод. Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування. В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи. Під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами.

Окрім прав батьків щодо дітей, діти теж мають рівні права та обов'язки щодо батьків (стаття 142 СК України), у тому числі, й на рівне виховання батьками.

У § 54 рішення Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ) від 07 грудня 2006 року № 31111/04 у справі «Хант проти України» зазначено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага (рішення у справі «Olsson v. Sweden» (№ 2) від 27 листопада 1992 року, Серія А, № 250, ст. 35-36, § 90) і, дотримуючись такої рівноваги, особливо увага має бути до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків. Зокрема, стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод не надає батькам права вживати заходів, які можуть зашкодити здоров'ю чи розвитку дитини (рішення у справі «Johansen v. Norway» від 07 серпня 1996 року, § 78).

Визначаючи спосіб участі батька у вихованні дитини, спілкуванні з нею, суди врахували принцип рівності прав батьків у вихованні дитини.

Згідно з частинами четвертою та п'ятою статті 19 СК України при розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини обов'язковою є участь органу опіки та піклування, представленого належною юридичною особою. Орган опіки та піклування подає суду письмовий висновок щодо розв'язання спору на підставі відомостей, одержаних у результаті обстеження умов проживання дитини,

батьків, інших осіб, які бажають проживати з дитиною, брати участь у її вихованні, а також на підставі інших документів, які стосуються справи.

Висновки за результатами розгляду касаційних скарг

Суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, у частині визначення способу участі батька у вихованні дітей, встановивши відсутність належних та допустимих доказів негативного впливу батька на розвиток дітей та урахуваючи те, що між сторонами у справі склалися неприємні стосунки, обґрунтовано вважав, що визначення зустрічей ОСОБА_1 зі своїми дітьми без присутності матері: щотижня з 15 години вівторка до 09 години середи; щотижня з 15 години п'ятниці до 20 години суботи; щороку 03 лютого з 10 до 18 години; 18 червня кожного парного року з 10 до 20 години; 10 липня кожного непарного року з 10 до 20 години та спільний відпочинок: щороку протягом 10 днів під час відпустки батька, забезпечить дітям нормальний психологічний стан під час таких зустрічей.

Визначення саме такого способу участі у спілкуванні та вихованні дітей є таким, що відповідатиме віковим потребам, та за сумлінного відношення батька до виконання свого обов'язку, буде достатнім для забезпечення участі батька у процесі виховання дітей.

Встановлюючи порядок побачень батька з ОСОБА_5 та ОСОБА_6, врахувавши інтереси дітей, які мають пріоритет над бажаннями батьків, а також закріплений у положеннях міжнародних норм та норм чинного законодавства України принцип рівності батьків у реалізації права на вільне спілкування з дітьми та участь у її вихованні, активне бажання батька брати участь у вихованні та спілкуванні зі своїми дітьми, взявши до уваги висновок органу опіки та піклування, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й суд апеляційної інстанції, дійшов правильного висновку про можливість визначення порядку періодичних тимчасових побачень батька із сином та дочкою, оскільки право батька на спілкування є його незаперечним правом, а спілкування дітей з батьком відповідає їхнім інтересам. Судами ураховано, що діти, на час вирішення спору, є малолітніми, дочка сторін - ОСОБА_8, 2017 року народження, має інвалідність, місце проживання дітей судом визначено з матір'ю ОСОБА_7, а тому встановлений судом спосіб та порядок спілкування батька з дітьми буде в повній мірі відповідати інтересам самих дітей та забезпечує батьку реалізацію своїх прав.

В оцінці обґрунтованості доводів касаційної скарги представника відповідача Верховним Судом враховано наступне.

Частина касаційної скарги представника ОСОБА_2 - ОСОБА_3 (з 4 по 11 сторінку) складається із викладення порядку та суті розгляду справи № 264/6635/18 за позовом ОСОБА_7 про застосування обмежувального припису щодо ОСОБА_1 та змісту постанови, винесеної за результатами перегляду цієї справи у суді апеляційної інстанції.

Інша частина касаційної скарги складається із опису та цитування заяви ОСОБА_1 у справі № 266/7229/19 про забезпечення позову.

Посилання представника ОСОБА_2 - ОСОБА_3 на те, що спілкування батька з дітьми, що є предметом спору у цій справі, порушує інтереси дитини, оскільки дії позивача негативно впливають на психологічне та фізичне здоров'я дитини, є безпідставними, оскільки не підтверджені належними та допустимими доказами під час розгляду справи.

Доводи касаційної скарги представника ОСОБА_2 - ОСОБА_3 про те, що відповідач ніколи не чинила позивачу перешкод у спілкуванні з дітьми, є необґрунтованими та спростовуються матеріалами справи.

У постанові Великої Палати Верховного Суду від 16 січня 2019 року у справі № 373/2054/16-ц (провадження № 14-446цс18) викладено правовий висновок про те, що встановлення обставин справи, дослідження та оцінка доказів є прерогативою судів першої та апеляційної інстанцій. Це передбачено як статтями 58, 59, 212 ЦПК України у редакції 2004 року, так і статтями 77, 78, 79, 80, 89, 367 ЦПК України у редакції від 03 жовтня 2017 року. Якщо порушень порядку надання та отримання доказів у суді першої інстанції апеляційним судом не встановлено, а оцінка доказів зроблена як судом першої, так і судом апеляційної інстанції, то суд касаційної інстанції не наділений повноваженнями втручатися в оцінку доказів. Однакове застосування закону забезпечує загальнообов'язковість закону, рівність перед законом та правову визначеність у державі, яка керується верховенством права. Єдина практика застосування законів поліпшує громадське сприйняття справедливості та правосуддя, а також довіру до відправлення правосуддя.

В оцінці доводів касаційної скарги представника ОСОБА_2 - ОСОБА_3. Верховним Судом також враховано, що, визначаючи спосіб участі батька у вихованні дітей, спілкуванні з ними, суди врахували принцип рівності прав батьків у вихованні дитини, зберегли баланс прав та інтересів як батьків, так і самих дітей, з урахуванням принципу превалювання інтересів саме цих дітей.

Щодо доводів касаційної скарги, про те, що судом апеляційної інстанції необґрунтовано відхилено відвід судді Ткаченко Т. Б., яка приймала участь у розгляді справи щодо ОСОБА_1 про застосування обмежувального припису, та ухвалила рішення про відмову у задоволенні позову ОСОБА_7; учасникам справи вже було відомо, яким чином суддя Ткаченко Т. Б. буде оцінювати надані ОСОБА_7 докази у цій справі; судді Кочегаровій Л. М. заявлений відвід, і ці дві заяви, суд розглянув одночасно в одній нарадчій кімнаті, то вони є безпідставними та необґрунтованими, з огляду на таке.

Згідно з пунктом 5 частини першої статті 36 ЦПК України суддя не може розглядати справу і підлягає відводу (самовідводу), якщо є інші обставини, що викликають сумнів у неупередженості або об'єктивності судді.

Відповідно до частини першої статті 40 ЦПК України питання про самовідвід судді може бути вирішено як до, так і після відкриття провадження у справі.

Відповідно до статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Законом України від 17 липня 1997 року, кожен має право при визначенні його цивільних прав і обов'язків на справедливий публічний розгляд справи протягом розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону.

Згідно із Бангалорськими принципами поведінки суддів, схвалених резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року, об'єктивність судді є необхідною умовою для належного виконання ним своїх обов'язків. Вона проявляється не тільки у змісті винесеного рішення, а й в усіх процесуальних діях, що супроводжують його прийняття. Суддя заявляє самовідвід від участі в розгляді справи в тому випадку, якщо для нього не є можливим винесення об'єктивного рішення у справі, або в тому випадку, коли у стороннього спостерігача могли б виникнути сумніви в неупередженості судді.

Як неодноразово зазначав у своїх рішеннях Європейський суд з прав людини, для визначення неупередженості суду належить виходити не тільки з суб'єктивного критерію, але й об'єктивного підходу, який визначає, чи були забезпечені достатні гарантії, аби виключити будь-які законні сумніви з цього приводу (рішення у справі Ferrantelli et Santangelo).

Також у своєму рішенні «Газета Україна-центр» проти України» Європейський суд з прав людини наголошував, що відповідно до усталеної практики Суду існування безсторонності для цілей пункту 1 статті 6 Конвенції повинно визначатись на підставі суб'єктивного і об'єктивного критеріїв. У контексті суб'єктивного критерію особиста безсторонність судді презюмується, поки не доведено протилежного. У контексті об'єктивного критерію слід визначити чи існували переконливі факти, які могли б викликати сумніви щодо безсторонності суддів. З огляду на це, навіть зовнішні прояви можуть бути важливими, або іншими словами, «правосуддя має не тільки чиниться, також має бути видно, що воно чиниться». На кону стоїть довіра, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти в громадськість (пункти 28-32).

Презумпція особистої неупередженості судді діє доти, доки не з'являться докази на користь протилежного.

Згідно з об'єктивним критерієм необхідно встановити, чи існують факти, які можна встановити та які можуть ставити під сумнів безсторонність судді. Вирішальним при цьому є те, чи можуть бути побоювання учасників справи щодо відсутності безсторонності у певного судді об'єктивно виправдані.

У рішенні Європейського суду з прав людини у справі «Білуха проти України» (від 09 листопада 2006 року, № 33949/02, § 49-52,) зазначено, що наявність безсторонності відповідно до пункту першого статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод повинна визначатись за суб'єктивним та об'єктивним критеріями. Відповідно до суб'єктивного критерію беруться до уваги особисті переконання та поведінка окремого судді, тобто чи виявляв суддя упередженість або безсторонність у цій справі. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності. Стосовно суб'єктивного критерію, особиста безсторонність суду презюмується, поки не надано доказів протилежного. Стосовно об'єктивного критерію, то це означає, що при вирішенні того, чи є у цій справі обґрунтовані причини побоюватися, що певний суддя був небезсторонній, позиція заінтересованої особи є важливою, але не вирішальною. Вирішальним же є те, чи можна вважати такі побоювання об'єктивно обґрунтованими.

Верховний Суд, оцінюючи наявність обґрунтованих підстав для відводу в частині наявності суб'єктивного критерію, дійшов переконання про відсутність підстав стверджувати, що судді: ОСОБА_11, Ткаченко Т. Б. та Попова С. А. виявили особисту упередженість. Презумпція особистої неупередженості судді діє, доки не з'являться докази на користь протилежного. За об'єктивним критерієм необхідно встановити, чи існують факти, які можна встановити та які можуть ставити під сумнів безсторонність судді. Вирішальним при цьому є те, чи можуть бути побоювання учасників справи щодо відсутності безсторонності у певного судді об'єктивно виправдані.

Ті обставини, що заявник не погоджується із процесуальними рішеннями судді Ткаченко Т. Б. у іншій справі та відмова колеги суддів у задоволенні клопотання про призначення експертизи, не дають достатніх підстав для висновків про упередженість колеги суддів суду апеляційної інстанції.

Таким чином, Верховний Суд, перевіряючи доводи заявника в цій частині, не знайшов порушень судом апеляційної інстанції вимог процесуального закону, оскільки наведені адвокатом Довженком В. І. у заявах про відвід обставини відповідно до статті 36 ЦПК України не є підставою для відводу суддів, тому суд апеляційної інстанції дійшов обґрунтованого висновку, що заявлені відводи задоволенню не підлягали.

Доводи касаційної скарги ОСОБА_1 про те, що суд незаконно відмовив йому у задоволенні вимог про зобов'язання ОСОБА_2 узгоджувати із ним порядок, спосіб та лікувальні установи, необхідні для лікування дітей - безпосередньо на стадії звернення батьків за лікуванням дітей, узгоджувати відвідування дітьми спортивних секцій, гуртків, закладів дозвілля й розвитку та інших позашкільних закладів малолітніми дітьми, узгоджувати порядок відвідування дітьми дитячих садків, шкіл та інших закладів освіти, які відвідують діти, є безпідставними, адже можуть призвести до порушення прав дітей. Між сторонами існує гострий конфлікт, і такі умови погодження при недосягненні згоди між батьками з наведених питань можуть створювати загрози для життя та здоров'я дітей ситуації, зокрема у разі екстрених випадків або у випадку, що буде потребувати негайного оперативного медичного втручання.

Щодо узгодження відвідування секцій і гуртків, то такі вимоги є також необґрунтованими, оскільки, виходячи із найкращих інтересів дитини, суд вважає, що саме дитина має право самостійно вирішувати, чим вона б хотіла займатися у вільний від навчання час, а з огляду на існуючий на час розгляду справи конфлікт між батьками, які за обставинами справи не демонструють готовності йти на діалог та взаємне узгодження питань виховання та лікування дітей, тому покладення в судовому порядку такого обов'язку на сторони спору, при відсутності механізму примусового виконання судового рішення в частині зобов'язання матері дитини узгоджувати з батьком перелік секцій, які може відвідувати дитина, що в свою чергу може поглибити конфлікт між сторонами, покладення такого обов'язку на батьків в судовому порядку не є виправданим, оскільки діти можуть бути взагалі позбавлені такого роду дозвілля.

Твердження ОСОБА_1 про те, що судові рішення дискримінують його права як батька дітей; з 168 годин, наявних у тижні, суд першої інстанції надав йому на спілкування з дітьми усього 47 годин - майже втричі менше ніж їхній матері, не є підставою для скасування оскаржуваних ним рішень, оскільки судами цілком обґрунтовано визначено спосіб та порядок побачень з дітьми, такий порядок є цілком достатнім для того, щоб забезпечити нормальні життєві умови для дітей, серед яких є дитина з особливими потребами та створення у дітей стабільного життєвого середовища за місцем постійного проживання.

Аналізуючи питання обсягу дослідження доводів заявників та їх відображення у оскаржуваних судових рішеннях, питання вичерпності висновку суду апеляційної інстанції, Верховний Суд виходить із того, що у справі, що розглядається, судами надано вмотивовану оцінку усім істотним доводам сторін, які мають значення при вирішенні спірних правовідносин, як у матеріально-правовому, так і у процесуальному сенсах, а доводи, викладені у касаційних скаргах не спростовують обґрунтованих та правильних висновків суду апеляційної інстанції.

Інші доводи касаційних скарг зводяться до переоцінки доказів та незгоди заявників із висновками судів першої та апеляційної інстанцій щодо встановлених обставин справи, проте повноваження суду касаційної інстанції стосовно перегляду мають реалізовуватись для виправлення судових помилок та недоліків судочинства, але не для здійснення нового судового розгляду (пункт 42 рішення у справі «Пономарьов проти України» (Заява № 3236/03).

Наведені в касаційних скаргах доводи не спростовують висновків судів та не дають підстав вважати, що судами порушено норми матеріального та процесуального права, про що зазначають у касаційних скаргах заявники.

Викладене дає підстави для висновку, що касаційна скарга підлягає залишенню без задоволення, а оскаржувані судові рішення - без змін із підстав, передбачених статтею 410 ЦПК України.

Керуючись статтями 395, 401, 409, 410 ЦПК України, Верховний Суд у складі колеги суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду

ПОСТАНОВИВ:

Відзив ОСОБА_1 на касаційну скаргу залишити без розгляду.

Касаційні скарги представника ОСОБА_2 - ОСОБА_3 та ОСОБА_1 залишити без задоволення.

Рішення Іллічівського районного суду міста Маріуполя Донецької області
апеляційного суду від 26 березня 2020 року залишити без змін.

від 27 грудня 2019 року та постанову Донецького

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

Судді:

О. В. Ступак

І. Ю. Гулейков

Г. І. Усик